
LITERÁRNÍ RENDEZ-VOUS SE ZDEŇKEM ROTREKLEM ANEB NĚKOLIK POZNÁMEK KE KNIZE JIŘÍHO ZIZLERA ARISTOKRAT Z KATAKOMB

ONDŘEJ SLÁDEK

LITERARY RENDEZ-VOUS WITH ZDENĚK ROTREKL OR A FEW REMARKS ON JIŘÍ ZIZLER'S BOOK *THE ARISTOCRAT OF THE CATACOMBS*

The main topic of the study is a critical consideration of the analytical and interpretative methods used by the literary historian and critic Jiří Zizler in his monograph on the poet Zdeněk Rotrekl – *The Aristocrat of the Catacombs. Towards the Life and Work of Zdeněk Rotrekl* (2021). The study demonstrates that Zizler's book is the result of the combination of several approaches: the literary-critical, historical, and comparative, as well as the structural, phenomenological, and hermeneutical. One must also add the method of close reading, which Zizler uses to create his interpretive models.

Keywords: Jiří Zizler, Zdeněk Rotrekl, poetics, interpretation, Czech catholic literature.

Když v roce 2013 vydal literární historik a kritik Jiří Zizler monografii o Ivanu Divišovi, jednom z nejvýraznějších českých básníků druhé poloviny dvacátého století (Zizler 2013), kritik Jan Štolba o ní ve své recenzi pro rozhlasovou stanici Vltava uvedl, že nad touto knihou „pocítíme radost z interpretace a promýšlení básnického textu, prožijeme potěchu z jazyka schopného náročně, avšak čitelně a srozumitelně postihovat odstíny poetiky“ (Štolba 2013).

Štolba nezůstal u obecné charakteristiky Zizlerova přístupu, ale ve zkratce se mu podařilo vystihnout i podstatné rysy jeho interpretací. Všiml si například, že „Zizler nahlíží Divišovo dílo s filozofickou důsažností, umí spatřit jemnou hranu mezi groteskně vymknutým a oprav-

du bolestným. Je schopen v textu rozšifrovat složité a nesamozřejmé polohy, náročná myšlenková či religiózní schémata a postoje“ (ibid.).

Kdyby nešlo o text, který byl napsán před deseti lety a který se explicitně vztahoval k Zizlerově knize *Ivan Diviš. Výstup na horu poezie*, mohli bychom bez váhání říct, že jde o popis jeho interpretačního postupu, jež uplatnil ve své jiné – prozatím poslední – monografii nazvané *Aristokrat katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla* (Zizler 2021). I zde Zizler vystupuje v pozici poučeného a citlivého vykladače, přičemž v centru jeho pozornosti je dílo a umělecký odkaz básníka, prozaika a dramatika Zdeňka Rotrekla (1920–2013). Osobnosti, která pro Zizlera a řadu dalších literárních kritiků představuje ztělesnění mravní integrity a statečnosti, s níž vzdoroval všem represím a životním nástrahám.

Rotrekl, básník-křesťan, katolík, muž hluboké víry, moravský nebo lépe řečeno brněnský patriot, intelektuál se zájmem o historii, filozofii a teologii, se podílel na protifašistickém a později také protikomunistickém odboji. V roce 1949 byl zatčen a odsouzen k smrti za špionáž, později byl rozsudek změněn na doživotní vězení. Trest si odpykával v těch nejtěžších pracovních táborech a věznicích, jako byly Bory či Leopoldov. V roce 1962 byl po třinácti letech propuštěn na desetiletou podmínku, později byl rehabilitován. Od počátku sedmdesátých let, resp. od nástupu normalizace, mu bylo opět znemožněno publikovat. Zapojil se proto do činnosti disentu a podílel se na vydávání samizdatových publikací. Teprve až listopad 1989 definitivně ukončil jeho čekání na možnost svobodné – ničím a nikým neomezené – umělecké tvorby a publikování. Ještě za života se Rotreklovi podařilo nejen vydat většinu svých děl, ale také uspořádat sebrané spisy (Rotrekl 2001a, 2001b, 2003, 2005a). Za své literární dílo a celoživotní postoje získal řadu domácích i mezinárodních ocenění.

Třebaže rozbor Rotreklových básnických světů není jednoduchý, Zizlerova kniha *Aristokrat katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla*, která vyšla jako šestý svazek edice Tváře české literatury v nakladatelství Host, není první monografií o tomto spisovateli. Již

v roce 2012 vydal literární kritik Ivo Harák publikaci s názvem *Básník a jeho čas. Nad životem a dílem Zdeňka Rotrekla* (Harák 2012). To, co mají obě práce společné, je snaha o kritickou a celistvou reflexi literární tvorby Zdeňka Rotrekla.

Z formálního hlediska je Zizlerova práce rozčleněna do osmnácti kapitol, v nichž autor objasňuje tvůrčí principy jazykové a sémantické výstavby vybraných uměleckých textů. A to jak lyrických (ty dominují, např. básnických sbírek *Kyvadlo duše*, *Malachit*, *Hovory s mateřídouškou*, *Nezděné město*, *Basic Czech*), tak prozaických (román *Světlo přichází potmě*), dramatických (např. rozhlasová hra *Popis pohřbívání mýdla a kostní moučky*), nebo publicistických a literárněhistorických (*Skrytá tvář české literatury*, *Barokní fenomén v současnosti*).

Jednotlivé kapitoly jsou věnovány buď konkrétním dílům, což se také promítá do jejich názvů (např. Kapitola čtvrtá: Jeviště věčnosti – *Kamenný erb*; Kapitola šestá: V krajinách stínu – *Malachit*; Kapitola osmá: Blízké a vzdálené – *Nezděné město*), anebo jsou jejich předmětem soubory děl stejných literárních druhů a žánrů (např. Kapitola sedmnáctá: Hovořit dramatem; Kapitola osmnáctá: Román jednoho osudu). Většina kapitol je dále dělena na podkapitoly.

Kniha kromě ústřední výkladové části obsahuje i užitečné kalendárium s hlavními životními událostmi Zdeňka Rotrekla a výběrovou bibliografii od Barbory Čihákové, která mapuje básníkovu dílo a jeho ohlas v literární kritice a publicistice (Čiháková in Zizler 2021).

První, co na knize Jiřího Zizlera zaujme, je její úvod s titulem „Skrytá tvář Zdeňka Rotrekla“. Jde o příhodný název, který má podobu intelektuální hříčky, neboť odkazuje na jeho v samizdatu a později v exilu vydanou knihu *Skrytá tvář české literatury* (Rotrekl 2005b). Jde o slovníkově koncipovanou publikaci, kdy jednotlivé kapitoly představují medailonky katolických spisovatelů a intelektuálů pronásledovaných komunistickým režimem. Záměr Zizlerovy monografie je v tomto ohledu vlastně analogický: na základě výkladu literárního díla a jeho spojitostí s životními událostmi objasnit skrytou a dlouho opomíjenou tvář spisovatele Zdeňka Rotrekla.

Způsob, jakým to dělá, Zizler sice nikde detailněji nespecifikuje, přesto je patrné, že je výsledkem kombinace několika přístupů: literárněkritického, historického, komparativního, ale také strukturálního, fenomenologického a hermeneutického. K tomu je třeba ještě přičíst metodu detailního čtení, s jejíž pomocí Zizler vytváří své interpretační modely.

Vybranými Rotreklovými díly se Zizler zabývá jako autonomními strukturními celky, velkou pozornost přitom věnuje zejména jejich jazykové, sémantické, motivicko-tematické a kompoziční výstavbě. Třebaže si ze strukturalismu bere jeho analytické postupy a textostředné zaměření, své rozborů a interpretace nezakládá pouze na nich.

Stejnou měrou čerpá i z fenomenologie, která mu díky své sebe-reflexivní dimenzi umožňuje nahlédnout podstatu některých jevů a předmětů tematizovaných ve zvolených uměleckých textech. Jde především o Rotreklovo pojetí básnické řeči a poezie jako takové, která není vždy jasná a snadno přístupná. Pro svou vysokou abstrakci, a tedy i množství významů, se často vzpírá jednoznačnému výkladu. To Zizlera vede k tomu, že texty nahlíží z několika úhlů pohledů, obkružuje je, snaží se uchopit jejich myšlenkové jádro, které následně interpretuje a rozvádí prostřednictvím filozofické reflexe.

Jakkoli by se mohlo zdát, že Zizlerův pracovní postup má v zásadě tři hlavní fáze (fázi strukturální analýzy zkoumaného textu, fázi fenomenologického nazření podstaty pojednávaného předmětu, fázi hermeneutickou, tj. interpretaci a filozofickou reflexi), není tomu tak. Kdyby tomu tak bylo, šlo by o postup, který by byl obecně platný, a mohl by ho v tom případě uskutečnit kdokoli. V Zizlerově podání jde však o postup vysoce originální a svým způsobem nikým jiným neopakovatelný. Je to dáno jednak tím, že v jeho pojetí se jednotlivé fáze rozboru a interpretace různě prostupují, jednak jeho citlivým čtením. V duchu fenomenologického zkoumání a zaměření (*Einstellung*) by se dalo říct i „nazřením“ zvolených Rotreklových literárních děl a „naladěním“ se na jeho myšlení a vidění světa. Právě díky tomu se mu daří – přes náročnost vybraných textů – s velkým porozuměním postihovat nejrůznější podoby a proměny Rotreklovy

poetiky, formulovat interpretace, které doslovují to, co v textech samotných zůstává namnoze nejasné a nesrozumitelné.

Zizlerův osobitý přístup se promítá i do jeho odborného stylu a celkové kompozice monografie o Rotreklovi. Zizler by jistě mohl svou práci koncipovat na základě biografických a historiografických informací ve stylu život a dílo daného spisovatele, to mu však není vlastní. O Rotreklovi jednoduše nenapíše, že byl hluboce věřící katolík, ale tuto informaci podá v širším kontextu úvah o výjimečných jedincích, kteří se v životě řídí mravními zákony. A jedním z nich byl i ideový konzervativce, ctitel šlechty a řádu, Zdeněk Rotrekl. Tento explanační postup od obecného ke konkrétnímu, jenž má ale často také opačné směřování, není neobvyklý ani v jiných částech Zizlerovy knihy. Platí to zejména o počátečních úsecích jednotlivých kapitol. Pro jeho výkladový styl je mimo to typická kombinace faktů (např. biografických, historiografických, literárněkritických) a filozofické reflexe, která nezřídka získává ráz meditace. Jedno přechází v druhé, přičemž nezáleží na tom, čím se začíná.

Doklad takového postupu se nachází už v první kapitole nazvané „Básnický typ Zdeňka Rotrekla“, jež má podobu stručného uvedení do básníkovy života a díla. Zde můžeme číst:

Zdeněk Rotrekl prožil neobyčejný životní příběh. Můžeme si nad tím položit otázku, zda ten všezahrnující pojem „příběh“, který se dnes automaticky vztahuje na všechno a všechny, není v jeho případě pouhou devalvací, pouhým stereotypním redukcionismem. Člověk není svým příběhem, člověk je svým bytím (Ibid.: 20–21.)

Tím Zizlerova úvaha o příběhu nekončí, pokračuje dál. Teprve po několika dalších větách uzavírá Zizler svůj komentář a navrácí se k nástinu Rotreklova života. Toto střídání deskriptivních a reflexivních pasáží patří mezi typické znaky jeho výkladového postupu. Pokud bychom hledali v dějinách české literární vědy a filozofie badatele, kteří své odborné texty komponovali podobně, jistou shodu lze

nalézt ve studiích Přemysla Blažíčka, Jana Patočky, Karla Kosíka nebo Zdeňka Kožmína.

Zmíněný filozofický rozměr Zizlerovy knihy není náhodný. Má své opodstatnění, a to přinejmenším ze dvou důvodů. Prvním je vlastní rámec úvah o Rotreklově životě a díle, který Zizler založil na reflexi mezních situací a existenciální filozofii německého filozofa Karla Jasperse (srov. *ibid.*: 28; Jaspers 2016). Tím druhým je výše uvedený fenomenologický přístup, bez něhož by Zizler nebyl schopen postihnout jádro a hlavní tendence Rotreklovy poetiky.

V této souvislosti je ovšem třeba poznamenat, že Zizler své analýzy a interpretace nepovažuje za zcela jednoznačné, trvalé a definitivní. Naopak soustavně upozorňuje na jejich dočasnost, na to, že Rotreklovy literární texty jsou komplikované, mnohvrstevné a sémanticky velmi bohaté. „Rotreklovy básně,“ konstatuje například, „se vzpírají ‚čistému‘ výkladu, který zpřehledňuje, uhlazuje nerovnosti, uvádí na pravou míru. Ponechává čtenáře jeho bezmocnosti“ (*ibid.*: 101). Jinde o Rotreklově poezii uvádí, že je „plná obrazů překážek a zábran, odboček, neustále generovaných nejen vnějším tlakem, ale též nepokojnou lidskou myslí, která nevytrvá a stále odbíhá od něčeho k něčemu jinému“ (Zizler 2021: 130).

Rotreklova poezie je plná aluzí, náznaků a odkazů, jejichž plné pochopení po interpretovi vyžaduje dobrou orientaci v řadě humanitních oborů počínaje biblistikou a konče filozofií a teologií. Ne náhodou literární historik Jaroslav Med charakterizoval Zdeňka Rotrekla jako básníka-intelektuála, *poetu doctus*, jenž

vstřebal mnohé z Rilkova estetismu, zároveň však dokáže být i básníkem až surreálných vizí a drastických vězeňských zážitků a svůj náboženský prožitek vtělit do litanických a žalmických invokací (Med 2006: 204.)

Zizler si dobře uvědomuje, že jedním z typických rysů Rotreklovy básnické řeči je tíže. „Poezie v jeho pojetí není měkké lůžko,“ konsta-

tuje například a pokračuje, „ale spíš chůze po střepech v jeskyni plné matných a mihotavých stínů“ (Zizler 2021: 95).

Jeho poezie se nelze jednoduše zmocnit, jelikož jeho řeč je často tajemná a „strmě nepřístupná“ (ibid.: 95), přesto však při jejím čtení dle Zizlera vstupujeme do neznámých světů, „hlubin i výši, bludišť i labyrintů“ (ibid.: 12) a zažíváme zkušenost, „v níž hraje významnou roli tajemství, naslouchání tichému hlasu a rozvíjení nejsubtilnějších významů“ (ibid.). V jeho interpretaci má Rotreklova poezie sice hermetickou podobu, přesto je především prostředkem, pomocí kterého vnímáme a nazíráme bytí. Snažíme se porozumět sobě i světu, své vrženosti do světa – řečeno spolu s Martinem Heideggerem, na kterého se Zizler také několikrát odvolává (srov. ibid.: 210).

V souvislosti s Rotreklovým životem a s desetiletími, kdy byl vytlačen z českého kulturního života, lze rovněž uvažovat o tíži. O tíži života, o tíži, která tříbí charaktery, drtí, ale není nepřekonatelná. Jak koneckonců sám Rotrekl prokázal, kdy přes hrubost totalitní reality zůstal nezlomen a mravně neponížen. Právě z tohoto důvodu představuje Rotrekl pro Zizlera příklad osobnosti, duševního aristokrata, jemuž se podařilo přemoci tíži osudu.

Rotreklovo dílo, přerývané a zapuzované, prodírající se všemožnou nepřízní, nesnadně naléhavé, přísné i jemně cudné, stoupá ke světlu neochvějně a beze spěchu. A s ním i jeho vždy sobě věrný a statečný průvodce, i v těch nejsvízelnějších morových časech aristokrat. Aristokrat katakomb (Ibid.: 181.)

Je evidentní, že název monografie *Aristokrat katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla* nebyl zvolen náhodně.

Kromě pojmu tíže, tíže života a samotné poezie, jejímž smyslem není v Rotreklově optice hra se slovy, ale vyjádření skutečností, které jsou skryté, nabývá při interpretaci jeho básní na významu také pojem obtíž. Pro čtenáře je často obtížné orientovat se ve změti odkazů a aluzí, na což Zizler mnohokrát upozorňuje (srov. ibid.: 139). To,

že čtenář může při procházce Rotreklovým básnickým světem lehce zabloudit, velmi trefně popsal literární historik a exulant Antonín Měšťan ve své recenzi knihy *Nezděné město*:

Marná sláva, první svazek Spisů Zdeňka Rotrekla se musí číst hodně pomalu a několikrát. Zatím jsem pochopil nanejvýš dvě třetiny textu. A možná si to jen namlouvám.

Barokní surrealisto, Zdeňku Rotrekle, co znamenají například Tvé verše „Santa Clara hledí z plechu nepamětné kuchyně/ v níž ve žlutých hrncích vařím nepamětné křečky/ s otazníkem nad řeckým ypsilonem//.“ Pořád si je opakuji a už mi přestalo vadit, že interpretovat bych je nedovedl. Copak se dá do všedních slov převést hudba? (Měšťan 2001.)

Interpretační obtíž Rotreklovy poezie není způsobená jen přemírou asociací, náznaků, symbolických významů, ale mimo jiné také tím, že jeho básnický jazyk je v podstatě šifrou. „[Š]ifrou, která ve většině textů zakóduje jinak explicitní vyjádření básníkova kréda,“ jak poznamenal lingvista a literární vědec Karel Komárek (Komárek 2014: 125).

Rotreklovo krédo má zcela jistě náboženskou, křesťanskou dimenzi, která je nepřehlédnutelná. Potvrzují to i slova dramatika Milana Uhdeho, jenž o Rotreklovi psal jako o básníkovi ryzí transcendentály (Uhde 2013), nebo literárního historika Jaroslava Meda, který o jeho vztahu k Bohu uvedl, že je „všudypřítomným prožitkovým a světonázorovým horizontem; od samého počátku je v jeho tvorbě v nej-různější podobě přítomen stálý zápas o identitu křesťana ve světě totalitní ideologie“ (Med 2013).

Rotreklův vztah k náboženství, a to nejen ke křesťanství, ale například i k judaismu, odkrývá Zizler postupně v průběhu celé své monografie. Krok za krokem poukazuje na podstatné religiózní motivy vyskytující se zvláště v jeho básnických sbírkách *Hovory s mateřídouškou*, *Nezděné město* nebo *Chór v plavbě ryby Ichtyis*. Paměť, Bůh a společenství – to jsou podle něj základní tematická východiska

básnickových textů, které se „jakoby znovu a znovu pokoušely dobrat se duchovního i mravního středu víry“ (Zizler 2021: 129).

O Rotreklově poezii uvažuje Zizler jako o specifické samomluvě, jako o modlitbě či rozhovoru s Bohem, jenž je důležitý primárně pro autora samotného. Pro jeho víru, o kterou celý život bojuje, o čemž podává svědectví ve svých literárních textech. Rotreklovo osobní přesvědčení nicméně nemá podobu eklektické skladby prvků z různých křesťanských směrů, ale pevně se vřazuje do tradice katolicismu, podobně jako tomu bylo i u některých jeho přátel a spolupězňů – např. Jana Zahradníčka, Josefa Palivce, Václava Renče nebo exulanta Jana Čepa.

Tato linie continuity, k níž se Rotrekl veřejně přihlásil již ve čtyřicátých letech, kdy začal spolupracovat s revuí *Akord* a byl členem Sdružení katolických spisovatelů a publicistů v Brně, je dobře patrná i z jeho slovníku katolických spisovatelů a intelektuálů *Skrytá tvář české literatury*. Avšak Zizler správně připomíná, že její nedílnou součástí jsou i Rotreklovy esejistické texty a úvahy o baroku (zvl. *Barokní fenomén v současnosti*), v nichž navazoval na literárněhistorické práce Viléma Bitnara, Josefa Vašici či Zdeňka Kalisty.

Ještě s jednou interpretační obtíží se musel Jiří Zizler ve své práci o Rotreklovi vyrovnat, a to je časová a prostorová neurčitost některých jeho textů. Vysvětluje například, že básník s tématem času rád pracoval a obvykle ho také zaměňoval. Minulost, přítomnost a budoucnost mu často splývají, rozmývají se jejich kontury, zároveň jsou ale propastně odděleny (srov. *ibid.*: 128). Jakkoli je toto Rotreklovo tvůrčí gesto časté, Zizler zdůrazňuje, že přes to všechno je básníkem konkrétního prostoru: města Brna. Města Jiřího Mahena, Františka Halase, Ivana Blatného (spolužáka z gymnázia), Josefa Chaloupky a mnoha dalších. Města, které v Zizlerově interpretaci představuje pro Rotrekla „prostor existenciální a duchovní a také prostor vzpomínek“ (*ibid.*: 89).

Souhrnně lze monografii Jiřího Zizlera *Aristokrat katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla* charakterizovat ve třech bodech:

Za prvé: Kniha je napsána s velkou erudicí a porozuměním Rotreklově básnické poetice.

Za druhé: Zizler v interpretacích vychází primárně ze svého vlastního čtení Rotreklových literárních děl, krouží okolo básníkovy života (pravda, někdy by mohl být podrobnější), aby se nakonec vrátil zpět k stylové a tematické analýze vybraných děl a k jejich filozofické reflexi.

Jistě bychom mohli namítnout, že Zizlerova práce by mohla mít propracovanější historicko-kontextovou linii výkladu. Zizler například zcela opomíná Rotreklovo dětství nebo vliv rodinného prostředí na jeho tvorbu. Je ale otázkou, zda by tento přístup určitým způsobem zase naopak negativně neovlivnil (neomezil) interpretační a filozofický rozměr práce.

Za třetí: Ocenit je třeba Zizlerův osobní přístup; Zizler dovedně balancuje mezi věcnou, vědeckou nestranností a subjektivní zaujatostí. Vhodně to ilustruje například pasáž popisující Rotreklův životaběh po návratu z vězení v roce 1962: „Život se vrací, vrací se i poezie. Básník se ožení a založí rodinu. A zase píše básně. Nelehko a nelehké. Přesto však, pokud bych měl někomu doporučit, odkud vstoupit do Rotreklovy poezie, nenašel bych jinou volbu než právě sbírku *Hovory s mateřídouškou*“ (ibid.: 75–76). Zizlerův výklad je zde nezvykle krátký, věty úsečné, odstavec je pak zakončen komentářem, totiž návrhem, čím začít z Rotreklova díla.

Zizlerovo osobní doporučení je jakýmsi přátelským pozdravem čtenáři, který je pro něj mnohem důležitější, než tomu bylo u samotného Rotrekla. Přesvědčit se o tom může ostatně každý, kdo se začte do stránek jeho povedené a inspirativní monografie.

doc. PhDr. Ondřej Sládek, Ph.D.

Katedra českého jazyka a literatury
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

Poříčí 7, 603 00 Brno
osladek@ped.muni.cz

CC BY-SA 4.0.

Při práci na textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90136).

LITERATURA

- Čiháková, Barbora. 2021. „Dílo Zdeňka Rotrekla a jeho ohlas v literární kritice a publicistice (bibliografie).“ In *Aristokrat katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla*. Jiří Zizler. Brno – Praha: Host – Ústav pro českou literaturu, s. 269–320.
- Harák, Ivo. 2012. *Básník a jeho čas. Nad životem a dílem Zdeňka Rotrekla*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Jaspers, Karl. 2016. *Mezní situace*. Přel. Václav Němec. Praha: OIKOYMENH.
- Komárek, Karel. 2014. „K jazykové a textové výstavbě básní.“ In *Čep, Durych a několik příbuzných. Interpretační studie*. Karel Komárek. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 125–136.
- Med, Jaroslav. 2006. „Básník konečně vyvolaný jménem (Zdeněk Rotrekl).“ In *Od skepse k naději. Studie a úvahy o české literatuře*. Jaroslav Med. Svitavy: Trinitas – Křesťanská akademie Řím, s. 204–206.
- Med, Jaroslav. 2013. „Naděje, že něco poroste z této krve jako z deště.“ In *Lidové noviny* 26(142), 19. 6., s. 12.
- Měšťan, Antonín. 2001. „Rotreklovo poselství.“ In *Právo* 11(84), 9. 4., s. 16.
- Rotrekl, Zdeněk. 2001a. *Nezděné město* [Spisy 1]. Brno: Atlantis.
- Rotrekl, Zdeněk. 2001b. *Světlo přichází potmě* [Spisy 2]. Brno: Atlantis.
- Rotrekl, Zdeněk. 2003. *Podezřelá krajina s anděly* [Spisy 3]. Brno: Atlantis.
- Rotrekl, Zdeněk. 2005a. *Skryté tváře* [Spisy 5]. Brno: Atlantis.
- Rotrekl, Zdeněk. 2005b. „Skrytá tvář české literatury nejenom krásné. Vybrané kapitoly biografické.“ In *Skryté tváře* [Spisy 5]. Týž. Brno: Atlantis, s. 9–209.
- Štolba, Jan. 2013. „Nad Zizlerovou knihou o Ivanu Divišovi pocítíme radost.“ [www. https://vltava.rozhlas.cz/nad-zizlerovou-knihou-o-ivanu-divisovi-pocitime-radost-5097012](https://vltava.rozhlas.cz/nad-zizlerovou-knihou-o-ivanu-divisovi-pocitime-radost-5097012) [přístup 23. 7. 2023].
- Uhde, Milan. 2013. „Zdeněk Rotrekl. Vězněn třináct let, zakázán čtyřicet let. Ale nezlomil se.“ In *Mladá fronta Dnes* 24(136), 12. 6., s. A10.
- Zizler, Jiří. 2013. *Ivan Diviš. Výstup na horu poezie*. Brno: Host.
- Zizler, Jiří. 2021. *Aristokrat z katakomb. K životu a dílu Zdeňka Rotrekla*. Brno – Praha: Host – Ústav pro českou literaturu.